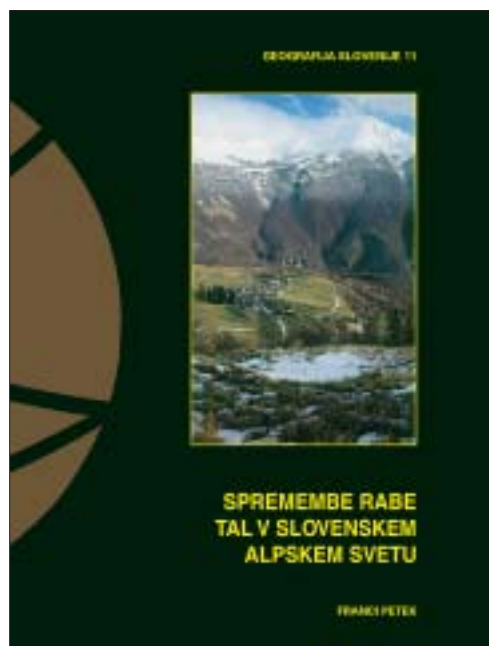

KNJIŽEVNOST**Franci Petek:****Spremembe rabe tal v slovenskem alpskem svetu****Geografija Slovenije 11**

Ljubljana 2005: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 216 strani, 72 preglednic, 92 zemljevidov, 35 grafiknov, 1 shema, 3 fotografije, ISBN 961-6568-10-8

Raba tal je že dolgo hvaležna tema preučevanja slovenskih geografov. Sprva je temeljila na podrobnem terenskem kartiranju in analizah katastrskih podatkov, v sodobnejših študijah so v ospredje prišle analize letalskih posnetkov in v najnovejšem času interpretacije satelitskih posnetkov, s katerimi se ob testiranju stanja na terenu ugotavlja dejansko raba tal in njene spremembe. V pričujoči knjigi so predstavljene in uporabljene tako klasične kot sodobne metode preučevanja zemljiške rabe. Morda je njena največja vrednost prav v tem, da je avtor s primerjavo rezultatov ob izpostavitvi njihovih prednosti in slabosti lahko kritično opredelil njihovo dejansko uporabnost za preučitev območij mezoregionalnih razsežnosti. Njegovo izhodišče je seveda regionalnogeografsko, saj uporabljene metode ocenjuje na podlagi podrobnih analitskih in sintetskih preučitev slabih 3000 km² velikega ozemlja ali dobre sedmine celotne Slovenije, kolikor v okviru pričujoče študije meri alpski svet.

Omejil se je na visokogorje in bližnje zaledje, od koder v poletnih mesecih tradicionalno ženejo živino na planinske pašnike. Obravnavano območje je razdelil na šest mezoregij: Soške Julijske Alpe, Savske Julijske Alpe, Zahodne Karavanke, Vzhodne Karavanke, Kamniške Alpe in Savinjske Alpe. Sestavlja ga 161 katastrskih občin, ki zaradi redkejšje poselitve v za kmetovanje manj ugodnih naravnih razmerah v povprečju merijo 1801 ha, bistveno več od slovenskega povprečja 752 ha.

Avtor v uvodu navaja, da izraz raba tal v geografiji in drugih strokah, ki se ukvarjajo s preučevanjem pokrajine, v najširšem pomenu označuje in opredeljuje človekovo delovanje v pokrajini. Značilnosti

rabe tal kažejo stanje neke pokrajine. Z razmerji med zemljiškimi kategorijami je mogoče ugotoviti prevladujočo kmetijsko panogo, primernost naravnih razmer za kmetijstvo in poselitev ter družbenogeografske značilnosti prebivalstva. V rabi tal se torej zrcalijo tako naravne kot družbene prvine in dejavniki določene pokrajine. Rabo tal je mogoče raziskovati z različno natančnostjo, pri čemer je pri Petku kmetijska raba tal bolj podrobno razčlenjena kot nekmetijska.

Čprav je bilo doslej o problematiki rabe tal napisanih že več študij, niso nikjer tako temeljito obdelani razpoložljivi viri za preučevanje zemljiške rabe in njenih sprememb, kar še posebej velja za vsestransko ovrednotenje zemljiškega katastra. Izpostavil bi podpoglavji z zgovornima naslovoma Usklajevanje zemljiških kategorij od franciscejskega do sodobnega katastra ter Usklajevanje zemljiških kategorij karte dejanske rabe tal in zemljiškega katastra. S tem je pričujoča publikacija tudi pomemben metodološki priročnik, ki bo lahko slehernemu, ki se bo v prihodnje morebiti odločil za tovrstne raziskave, bistveno olajšal delo.

V prvi vrsti pa lahko publikacijo označimo kot klasično agrarnogeografsko. To zrcali tudi avtorjev poglobljen pristop, ki postopoma, po korakih vodi od temeljite analitske preučitve posameznih segmentov, pri čemer večkrat določeno prvine obdela z različnimi metodami, ter prek delnih sintez k zaključni sintezi, to je tipizaciji na podlagi združevanj katastrskih občin s sorodnimi lastnostmi. Kot značilni tipi so izpostavljeni bohinjski tip, breginjsko-graparski tip, tip samotnih kmetij s prevlado gozda, visokogorski tip, gozdni tip, dolinsko-živinorejski tip in urbanizirani tip.

Avtor rabo tal in njene spremembe obravnava najprej v povezavi z značilnostmi površja, to je glede na nadmorske višine, naklone, ekspozicijo, kamninsko sestavo in prsteno odejo. Najbolj tesna je povezanost rabe tal ter nadmorske višine in naklona površja. Značilno je, da se zemljiške kategorije na koloniziranih območjih razvrščajo hierarhično. To pomeni, da so na primer njive praviloma na najmanj nagnjenem površju, travniki na nekoliko bolj nagnjenem, pašniki na še bolj nagnjenem in gozd na najslabših tleh. Med posameznimi koloniziranimi območji so precejšnje razlike. Tako so (bile) na primer njive na območjih z močno razgibanim površjem na enako ali celo bolj nagnjenem površju kot travniki na območjih z dokaj uravnanim površjem. V najmanj ugodnih razmerah so bili pašniki prepuščeni zaraščanju, slabši travniki so se spremenili v pašnike, slabše njive v travnike, preostale njive pa so le v najbolj ugodnih razmerah, to je na najmanj nagnjenem površju.

Med družbenogeografskimi prvinami in dejavniki avtor obravnava vlogo kmetijstva, ki ga temeljito razdela skozi zgodovinski razvoj, posestne razmere, delovno silo na kmetijah, pri čemer posebej izpostavi živinorejo in planinsko gospodarstvo, industrije, prometa, prebivalstva ter oblik poselitve. Najbolj tesne povezave je ugotovil med tipom poselitve in drugimi spremenljivkami, kar pomeni, da je na spremembe rabe tal najbolj izrazito vplivala način oziroma starost kolonizacije. Na območjih, kjer prevladujejo samotne kmetije, se je ohranila ugodna posestna sestava, ki v sodobnosti omogoča vitalno kmetijstvo s pomembno vlogo gozda. Tu se je v drugi polovici 20. stoletja zemljiška raba spreminjala le znotraj kategorij kmetijskih zemljišč, zlasti z ozelenjevanjem, medtem ko je bilo ogozdovanje prej izjema kot pravilo.

Povsem drugačen je bil razvoj v preostalem alpskem svetu. Po letu 1960 so tudi zaradi zakona o prepovedi gozdne paše opustili številne planine, kar je močno vplivalo na spremembe rabe tal v tako imenovanem planinskem kulturnem pasu. Začel se je obsežen razkroj kulturne negozdne pokrajine zunaj ožjih območij naselij, tako da so na območjih nad poselitenim pasom in pod zgornjo gozdno mejo sledovi gospodarjenja marsikje že zabrisani. Opuščena je skoraj polovica nekdanjih planin. Leta 1993 je v slovenskem alpskem svetu delovalo še 223 planin, do leta 2003 pa se je število delujočih planin znova nekoliko povečalo. Prve planine so bile opuščene že pred 2. svetovno vojno, največ pa jih je bilo opuščenih med letoma 1945 in 1966.

Avtor predpostavke in ugotovitve na eni strani izrazi s raznovrstnimi statističnimi metodami in pokazatelji, kot so Pearsonov koeficient korelacije, korelacijsko razmerje, evklidska razdalja, kontingenčne tabele, klasterska analiza ali hierarhično razvrščanje v skupine in faktorska analiza, na drugi strani pa jih podkrepi s terenskimi opažanji in spoznanji. Publikacija je bogato opremljena z grafičnimi ponazoritvami;

po številu izstopajo sicer razmeroma preprosti zemljevidi in bolj zapleteni grafikoni, izpostavil pa bi rad nazoren shematski prikaz procesov sprememb rabe tal od leta 1800 dalje na strani 177. V tej shemi je zgoščeno, na izjemno poveden način predstavljeno celotno dogajanje v preučevani pokrajini, ki je tako ali drugače vplivalo na rabo tal in njene spremembe.

V knjigi bi lahko bilo več fotografij, s katerimi bi avtor svoje ugotovitve podkrepil še bolj nazorno. Fotografije bi lahko nadomestile nekatere analitske zemljevide, pa tudi tiste grafikone, ki prikazujejo vrednosti in razmerja, navedena tudi v preglednicah.

Drago Kladnik

Bojan Čas (urednik):

Strukture prostora in časa. Kamniški sociološki zbornik: Humanistične in družboslovne študije: 2
Kamnik 2005: Šolski center Rudolfa Maistra – Gimnazija Kamnik, 342 strani, ISBN 961-90700-6-2

Ne zgodi se pogostokrat, da dobimo iz srednješolskega središča dostojen, z vsem znanstvenim aparatom opremljen zbornik. V njem najdemo prispevke uglednih domačih in tujih znanstvenikov in raziskovalcev s filozofskega, sociološkega, etnološkega, antropološkega, zgodovinskega, geografskega in še drugih področij, ki jim prostor in čas pomenita eno izmed temeljnih vsakdanjih razmišljanj pri njihovem raziskovalnem in aplikativnem delu. Podoba je, da Srednješolski center Rudolfa Maistra v Kamniku, ki vključuje splošno gimnazijo, srednjo ekonomsko šolo in od leta 1998 še ekonomsko gimnazijo, postaja eno izmed osrednjih žarišč pod Kamniškimi Alpami o poglobljenem strokovnem razmišljanju o aktualnih družboslovnih, humanističnih in naravoslovnih vprašanjih, ki oblikujejo človekov nazor in njegov pogled na svet. Pomen in vsebina tako imenovanih socioloških krožkov in delavnic so prvenstveno namenjeni dijakom, da se seznanjajo z metodami družboslovnega raziskovanja temeljnih in tudi mnogih vsakdanjih problemov. Obenem pa je to tudi edinstvena priložnost, da se seznanjajo z najnovejšimi izsledki in raziskovalnimi vprašanji in dilemami z družboslovnega področja in njemu sorodnih vej. V takšnem ustvarjalnem vzdušju, kot potekajo vsebinsko vselej aktualne teme v socioloških delavnicah v Kamniku, spoznavajo mladi (dijaki) različne in kritične poglede na raziskovalne dosežke, predvsem pa dobivajo uvid, da imajo le malokateri izsledki in na njih temelječe ugotovitve in zakonitosti trajnejšo veljavo. To je eno najdragocenejših sporočil, ki jih kamniške sociološke delavnice ponujajo dijakom, še zlasti pri njihovem kritičnem vrednotenju ponujenih sporočil in vsemogočih vrednot potrošniške družbe.

V zborniku zbrani prispevki o času in prostoru so bili večinoma prikazani v okviru šeste sociološke delavnice spomladi leta 2000. Izhodišče pojmovanja časa in prostora je izhajalo iz našega, zahodnega kulturnega in civilizacijskega območja, kjer je značilno, da skušata in hočeta čas in prostor videti skozi splošne pojme. V globalnem vsako stvar, pojav, bitje, odnos razumemo kot nekaj minljivega, časovno omejeno in profanirano, medtem ko se je prostorska stvarnost umaknila na drugo mesto. Geopolitiko zamenjuje kronopolitika. Na čas gledamo kot na začetek in konec posameznega pojava ali procesa. Današnji civilizaciji daje pečat množična mestna kultura, zato je vsaka posebnost odveč, vse se posplošuje. To je le nekaj misli urednika zbornika Bojana Časa, ki jih je zapisal v uvodni spremni besedi.

V knjigi zbrano gradivo ponuja vpogled v številne in najrazličnejše poglede in vsebinske opredelitve obravnavanih pojmov, ki se uveljavljajo na različnih področjih, v različnih kulturnih sredinah in obdobjih. Številni in različni pogledi ter razumevanje časovne in prostorske stvarnosti ponujajo v razmislek nenavadno bogat splet stvarnih pogledov in vsebinskih opredelitev obeh obravnavanih prostorskih kategorij. Za geografijo je prostor objektivna danost, kjer so pojavi, njihova namembnost in razvojne težnje osnovni objekt njenega preučevanja. Vse prostorske pojave in njihove procese motrimo in preverjamo v različnih časovnih obdobjih, kar nam omogoča spoznati osnovne razvojne težnje, obenem pa nam nudijo vpogled na področje historične geografije. Pogleди in ugotovitve na sestavine časa in prostora bodo dobrodošli tudi tistim, ki razmišljajo in razpravljajo o načelnih in teoretičnih vprašanjih sodobne geografije.